

Galandar / hekaýa

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy proza

написано kitapcy | 21 январа, 2025

Galandar / hekaýa GALANDAR

(Oguz hekaýaty)

Nerbugra han zamanynda Oguz soltanýeti dygysyz kuwwatlanyp, äleme belgili boldy. Ýylkybanlaryň ýylkysy, çarwadarlaryň dowary çöl-beýewana sygman, zemine labyryny atdy. Ykbaly göterlen milletiň asylzada begleri, galaýykar serdarlary öýüniň tüýnügini altyn-kümüşe gaplady.

Lagly-jöwahyr, ýakut-zümmerret daşlar bilen bezelen tylla tagtyň eýesi Nerbugra han özüniň başy asman dirän bagtyýar döwletine çendan-çendan guwanyp: "Meniň tükenmez mülkümiň bir bölegini ýer ýuwutsa-da, bir bölegini sil alsa-da, ýene bir bölegini ýyldyrym urup ýandyrsa-da, şonda-da mülküm azalyp-kemeler ýaly däl!" diýip, pälini uly tutup buýsanardy. Emma ilki emendirip, soň al salguwjy bazygär pelek gapyl adamy nädende hat gaty awundyrjagyny özi ýagşy bilýärdi. Ol Oguz patyşasynyň tükenmez mülkündenem eziz görýän ýürek ýagyna demir dyrnak penjesini urup, ganjardyp goparyp aldy: hökümdar söýgüli aýaly Akmaýa Mähripur begim agyr derde uçrap, dünýäden ötdi: "Wadaryga! İçimden uruldym-ow!" diýip, Nerbugra han bagryny ýere oýkap, aglap-eñräp, pygan çekdi. "Oguz iliniň mährem enesi" diýlen ada mynasyp bolan ak maýa zenan özüniň aýy ölümü bilen giň ölkäni matam tümüne büredi. Bir janu-bir ten raýatlaryň ýüzleri sallandy, meňizleri sargaryp soldy. Hindi Maharajasynyň gyzy bolan Mähripur hatynyň görenleri haýran galdyryjy gözelligi, kaýyl ediji mylaýymlygy, gadyrdan doly myhmansöýerligi ýakynu-alyş hanlyklara-da meşhurdy. "Milletiň mährem enesi" gujurly hem dyzmaç oguzlaryň serkerdesi Nerbugra hany töwerekdäki güýji asgyn hanlyklara zor salmakdanam, sütem etmekdenem saklaýarmyş diýerdiler. Çölde gezen gaýyp erenler hem-de goly hümmet hasaly, başy külahly terkidünýä galandarlar: "Wah, oguz iliniň sahat nury

öçen bolmasa ne ýagşy, sogap çeşmesi gurygan bolmasa ne ýagşy!" diýip arman çekdi.

Nyşapurdan, Nusaý-Merwden, Hywa-Ürgençden, Buhara-Samarkantdan, Çynma-Çyndan, Hindi-Hebeşden, Aýkara muran aňrsyndan hem Orman kutdan köp-köp hanu-soltanlar oguz iliniň agysyny aglamaga, hasratynh böleşmäge geldiler. Gaýdanlarynda bolsa: "Eý-ho! Bu dyzmaç oguzlary indi kim saklarka?!" diýip gaýgy bilen dolandylar.

Höwrüni aldyransoň, ýaşaýşa höwesi öçen Nerbugra han tylla tagtyna çykmasyny goýdy, goşunlaryna serenjam bermesini unutdy, metjide Juma namazyna çykmasyny kesdi. Hernä Mähripur hatyn oňa Guzy tegin atly hoşroý ogul dogrup beripdi. "Tegin" diýmek oguz dilinde saýhally, görkana, batyrsyýak diýmäni aňladýardy. Golaýda on sekiz ýaşyny dolduran şazada özüne berlen lakama diýseň mynasypdy. Atasynyň göwnüçökgün, bihal, bimejal çagy, döwleti dolandyrmagyň keşigi Guzy teginiň başyna düşüpdi. Mähriban enesine çeken bu hoşgylyk ýigit tiz wagtda oguz iline özüni aldyryp, goňşy han-begleriňem göwnüne ýarapdy. Şalar-soltanlar oguz şazadasyna öz gyzlaryny berip, güýçli ülke bilen garyndaşlyk açmak arzuwyndady. Şol niýet bilenem oňa "Öýlen-de-öýlen!" diýşip, ýerli-ýerden töwella ederdiler. Emma Guzy tegin özi öýlenmän, atasy Nerbugra hany öýlendirmek niýetindedi. Bir periweş hoşsurat jenana köňli maýyl bolsa, belkem, ol öňki söýgüsini hem gam-gussasyny unudar, ýaşaýşa höwesi artyp, gaýtadan tylla tagtyna çykar. Mähripur hatynyň baky dünýä gidenine ýyl dolup, onuň aşy-suwu berlensoň, Guzy tegin atasy Nerbugra han bilen mylaýym gürlleşdi:

– Eý, oguz iliniň kyblagähi, mähriban atam! Seniň raýatlaryň matam tutup, halys surnukdy. Milletiň göwni toý küýseýär. Patyşamyzyň ýüzüniň ýagtylanyny görsedik diýip arzuw edýärler. Oguzlara susluk ýaraşmaz. Öz raýatlaryňyzy begendirseňiz, pygamber sünnetini berjaý kylsaňyz, köp-köp sogaba galardyňyz! Patyşanyň igimsi, asylly yüzünde, gamgyn gözlerinde geň galmak alamaty göründi.

– Wah, tegin balam! Men neneňsi öýleneýin? Seniň eneň dirilip gelmez ahyry! Dünýäde onuň ornuny tutup biljek jenan barmy?

Bolayanda-da, sen oña "enem" diýip bilermiň?

– Atam, men oňaryn, ýöne oguz ili enesi kösenýär. Seniň öýlenmegiň Hakyň buýrugydyr!

– Bal-tegin, goç guzym! Şu akyl-parasadyň hem dilewarlygyň bilen ýurdy özüň dolandyryberseňem boljak ekeni. Ýöne, il-günüm toý küýseýän bolsa, onda wezir-wekilleri geňeşe çagyryň. Siz haýsy gyzy saýlap tutsaňyz, men şoňa öýlenäýmeli borun.

Patyşa oglunyň aýdanyna kaýyl bolup, bir ýyllap, boş duran tylla tagtyna çykdy. Geňeşe ýygananan wezir-wekiller "gözümiziň göreji, başymyzyň täji" diýip apalaýan hökündarlarynyň didaryny görüp begenmek begendiler. Gadyndan galan däbe görä, iç oguz begleri patyşanyň sag gerdenini togap etdiler, daş oguz begleri patyşanyň çep gerdenini öpdüler. Soňra zer donly, gaba telpekli boldumly pyýadalar öz mertebesine görä, könedan belli orunlarynda güberilişip oturdylar. Öňi bilen ýörite söwüşlik bakylan ýaş baýtalçanyň buglanyp bişirilen şireli göşi hem paşyrdap, byjyrdap gaňşyrawugyňy tütedýän gymyz çekildi. Munuň ýany bilen başga-da dürli-dümen, şirin-şerbet äberildi.

Patyşa özüniň söýgüli ogly Guzy teginiň, ak sakgally, çal sakgally azy ýaran emeldarlara dik durup zyýapat berşine, onuň gepiniň-sözünüň iňňän jaýdarlygyna, edim-gylymyňyň örän gelşiklidigine guwanyp, synlap otyrды. Akylyň öýi hasaplanýan baş wezirem, patyşanyň göwnündäkisini aňýan ýaly, onuň pikirine goşulyşyp, biragyz geplemän, başyny çalajadan atyp-atyp otyrды. Patyşanyň gözüne Guzy teginiň syratly boý-synasynda ejesi Mähripur hatyny ýatladýan ýakymly alamatlar görünýän bolsa, onuň merdemsini, batyrsyýak sypaty hakyky oguz ýigididigije bigüman şaýatdy. "Ýene yüz zenana öýlensem, munuň ýaly ogul dogarmy, dogmazmy?" diýip, Nerbugra han göwnüne getirip otyrды. "Aý, raýatlarymyň köňli toý küýseýän bolsa, goý, gyz saýlabersinler. Elli bilen altmyşyň arasynda maña-da birsalym güýmenje bolar-da. Awda-şikärde ýabany ýatylanda düşegiňi ýyladar..."

Wezir-wekiller, emeldarlar iýip-içmeden ýaňa gerk-gäbe bolup mes otyrkalar, Guzy tegin olara:

– Eý, oguz iliniň sarpaly, sylagly agalary! – diýip ýüzlendi.

– Iýen-içeniňiz özüňiziňki. Indi gyz saýlamanyň geňeşini edeliň! Biziň öýlenjek ýigidimize bir mynasup ýar gerek!

– Kim ol ýigidiňiz? – diýip, oguz döwletiniň sütün-diregleri geň galyşyp soradylar.

– Kyblaýy älem! Men öz atamy öýlendirmekçi!

Güberilişip oturan zer donly agras pyýadalar ýeňillik bilen ýerlerinden gopup, patyşahy äleme baş egdiler. Olaryň boldumly, ýagjymak, ýumry ýüzleri şatlykdan ýaña ýagtylyp gitdi.

– Oň bolsun! Gutly-mübärek bolsun! – diýip, asylzada baş wezir Nerbugra han başyny ege-ege sözledi. – Atasy ogluny öýlendirse, bu bir adaty zat. Emma atasyny öýlendirýän ogul Taňry tagalanyň Oguz iline inderen ýagşyzadasydyr. Patyşahy kyblaýy äleme mynasyp gyz, elbetde, ýer ýüzünde bar bolsa, birlän ý ikiländir. Şony gözläp tapmak biziň mukaddes borjumyz.

Onsoň geňeşdarlar dürli memleketleriň hanu-soltanlarynyň haýsy birinde ýetişen gyz barlygyny ýatlap, şolar barada eşiden öwgülerini aýdyp başladylar. Çynma-çynly Sarygülüň tagam bişirende eliniň süýjüligi, tangutly Sowsangülüň sözlände diliniň süýjüligi, nusaýly Almazenehdanyň zyba keşbi, ürgençli Bibijanyň akyl-üşügi taryp edildi. Başga-da birtoparynyň ady agzaldy. Emma "Bir kemsiz gözel bolmaz" diýleni ýaly, her haýsyndan bir kemçilik tapdylar. Şeýdibem, hemmesini goýbolsun etdiler. "Üçüň biri hana-da ýarapdyr" diýen gürrüň bu ýerde ýol aljak däldi. Oguz iliniň hany Nerbugra ymgyr uly patyşady. Oňa mynasyp boljak zenanan dünýäde üýtgeşik maşgala bolmalydy. Indi kimiň üstünden düşsekkäk diýip otyrkalar, golaýda Rumustandan uzak ýoly söküp gelen, gelibem, oguzlartň arasynda janyna rahatlyk tapynan hem dilewarlygy bilen patyşanyň ynamyna giren Merriwez diýen jahankeşde, hamana, gaty terbiýeli adam kimin, geplemäge rugsat sorady. Bu bigänäni halap barmaýan oguz begleri: "Bäh, indi geňeş bermek şuňa galdymyka?" diýip göwünlerini getirdiler. Merriwez bolsa endigine görä, tilkiburun inçe ýüzünü oýnadyp, çüri eňegini somaldyp ýeser gürlledi:

– Kyblaýy älem! Ýer ýüzüniň iň nazarkerde patyşasy! Demirgazyk

ülkede ýaşaýan saryja milletiň hanynda bir zyba senem boý alan nahal deý ýetişipdir. Husny jemalyny görenlerem armanly, görmediklerem. Alkymy kyrk çilläniň gary ýaly. Içen suwy bokurdagyndan görnüp dur. Gözleri yllaki jümjümäniň gülünden reň alan ýaly. Arkasyny, döşüni ýapyp duran bir gujak tylla saçy, hamana diýersiň, ergin altyna batyrylan misil. Sözlände, onuň şirin owazyna haýran galýan bilbiller saýramasyny goýup diň salýarmyş. Pereňistan şazadalarynyň zyy üzülmeýän sawçylarynyň derdinden bularyň teblehanasynda at tezegi guramaýarmyş. Emma ygtyýary öz eline alan atasynyň läligi: "Men dünýäde iň güýçli döwletiň patyşasyna äre bararyn, kiçikirimine barman" diýýämiş.

Görýäňizmi akyl-paýhasyny! Hem-ä äre barjak, hem-de iň kuwwatly ýurdy özüniň dogduk iline arka-döä etjek. Onsoň şol gyzy almagyň ýene bir bähbidi bar, patyşahym!

Häliden bäre bir agyz geplemän, dymyp oturan oguz patyşasy:

– O neneňsi bähbit? – diýip seslenende, onuň asylzada ýüzünde gyzyklanma alamaty göründi.

– Munuň bähbidi oguz döwletini, oguz ilini ymgyr belende göterýänliginde! Elbetde, onsuzam Oguzystan diýary asman bilen bäsleşýär. Emma başyna altyn täç gonduran uly hökümdarlaryň hiç birine göwni ýetmeýän tylla gulpakly perizadyň ýeke-täk Size höwes bildirmesi külli äleme dolup, Siziň mertebäňize mertebe goşar. Zenan ýüregini ýeňmek duşmanlaryň agyrleşgerini ýeňendenem ähmiýetlidir. Elýetmez jenany alyp bilmedik hökümdarlar içini tutup galarlar, oguzlara garanda özleriniň asgyndyklaryna gutarnykly boýun bolarlar.

Merriwez jahankeşdäniň süýji gürrüňi patyşanyň gulagyna ýakan bolmaga çemelidi. Nerbugra hanyň ýaýbaň ýüzi ýagtylanyp, gyýyk gözlerini örten ýuk gabaklary tirpildäp janlandy.

– Päh, bir gujak tylla saçy bar diýdiňmi? – diýip, hökümdar höweslenip sorady. – Öz-ä delje zat bolmaly-ow!

Guzy tegin toýuň çynyrgaýanyna begenip, emeldarlaryň ýüzüne ýylgyrjaklap bakýardy. Emeldarlar bolsa ýurt-ýurt entäp yören bolgusyz bir jahankeşdäniň patyşanyň ýanynda gepiniň geçýändigine görübilmezçilik edip gaharlanýardylar. Aýratynam döwletiň howpsuzlygyny goraýan wezirligiň baştutany: "Şu

Merriwez diýilýän kişi jahankeşde däl-de, içaly bolaýmasa" diýip betgümanlyk edýärdi. Betgümanlyk etmek onuň kesbi-käri bolansoň, muny geň göresi zadam ýok.

Geňeşiň ahyrynda demirgazyk hanynda sawçy ibermeli diýen karara gelindi. Sözaýdyjylar toparyna baştutanlyk etmek baş wezir bilen Guzy tegine ynanyldy.

* * *

Hemişe bolşy ýaly, sawçylar, synçylar, sözaýdyjylar kän gatnaw edensoňlar, toýuň sähedi bellendi. Sähetli gün gelende, bäri çetinden aňry çetine aýlap kerwen tartanda zordan ýetilýän bimöçber oguz ýurdunda ~ Abeskun deňziniň ýakasynda, Nusaýda, Margianada, Garagum deştinde, Jeýhun bilen Seýhun boýunda, Balakys köli bilen Baý kölüň aralygynda, Itilden tä Aýkara murana deňiç, Awirde hem Sibirde ~ Nerbugra hanyň ümmülmez ülkesinde dünýä dörali bäri görülmedik ymgyr uly toý tutuldy. Müň welaýatly diýaryň her welaýatynda al-elwan, çog gyrmyzy, melewşe-sary çadyrlar hatar-hatar gurlup, sähra-çölüstan ýüpegiň ülpüldisinden ýaña lälezarlyga öwrüldi. Gunan, ogşuk, dowar müňläp soýuldy, köp-köp howuzlar gymyzdan, şerbetden, şerapdan dolduryldy. Täze gelen gelniň her ýaşyna bir gün niýetläp, ýigrimi bir gün toý edildi. Nerbugra han özüniň tylla saçly jenanyň saçynyň her taryna bir gün toý beribem biljekdi.

Sähra ogullary bolan daýawlaç, haýbatly, gataňsy gara saçly, otlukly gara gözli, bugdaýreňk oguzlar bilen deňeşdireniňde, täze gelen gelin ýumurtga ýaly ap-akja, eýjejik, nerme-näzik bir zatdy. Ol ynsanlaryň arasynda jadyly dünýäsinden nägehan düşen peri-peýkeriň zürýadyny ýatladýardy. Onuň öz ýurdundan alyp gelen gylyk-häsiýetlerem oguzlar üçin gaty geň-taňdy. Ine, ol köşgüň in bezegli kabulhanasynda Çynma-Çyndan sowgat gelen gymmatbaha kürsiniň üstünde, patyşanyň iň ýakyn garyndaşlarynyň arasynda, birjigem ýygrykman, tylla saçyny şabram döküp, kelte lybasynyň eteginden ýalaňaç aýaklarynyň baldyryny ýalpyldadyp, müýnürgemäni bilmän otyrdy.

Eýjejik zenan ýakymly owaz bilen ynamly jedirdäp, pökgüje

dodaklaryny ýazyp-büzüp, ýylgyranda-gülende dürdäne dişlerini güjeňläp, ýañaklarynyň almasyny ýumrardyp, jümjüme gülüniň reňkindäki gözlerinden gögümtil şöhle saçyp, diňleýjisynlaýjylary aňk edýärdi. Onuň öz dilinde aýdýan zatlarynu Merriwez jahankeşde türki diline geçirýärdi. Altynsaç gelniň "biziň ýurdumyzda eýdilýär", "biziň ýurdumyzda beýdilýär diýen sözleri köp gaýtalanýardy.

Altynsaç begimim Guzy tegin bilen danyşmasy welin, asla salgyny berer ýaly bolmady hem ýaş ýigidi iňňän aljyratdy hem utandyrdy. Patyşanyň täze zenini boý-synasy naw ýaly, ýüz keşbi merdemsini hem gelşikli goç ýigidi özüniň golaý ýanynda oturtdy-da, neresse çaganyň ýüzünden sypalan ýaly edip, onuň maňlaýyndan sypalady hem:

– Indi siz meniň oglum bolýaňyz-da – diýdi. Men sizi sawçy baranlaryň arasynda gören badyma haladym. "Şol serdar syýak ýigit kim bolar?" diýip soradym. "Öýlenmekçi bolýan patyşamyzyň ogly Guzy tegin" diýip jogap berdiler. Menem: "Şunuň ýaly görkana ýigidi dünýä inderen patyşa ýöne adam däldir. Ol gartaşanam bolsa, söýgä mynasypdyr" diýip oýlandym. Görýäňizmi, kakasy oglunyň bagtyny açýandyr welin, bu ýerde tersine boldy: Siz kakaňyzyň bagtyny açdyňyz.

Guzy tegin utançdan ýaňa ýüzüni boz-ýaz edip otyrdy. Uzak ýurduň terbiýesini alan gelniň aýdýan zatlary birhili gelşiksizdi. Ogly kakasyndan artyk edip gürlmek oguzlaryň adatyna sygmaýan zatdy. Emma Altynsaç begim munuň bilenem oňman, has betere tutdy:

– Eger sen şu mahal birki ýaşyndaky bäbejik bolan bolsadyň, onda men seni ak göwsümden süýt emdirip ulaldardym. Sordurybersem, sordurybersem, süýt inerdi-dä mämelerime. Şeýle dälmi, enem jan?

"Enem jan" diýip ýüzlenenini özi bilen bile getiren enekesidi. Aýjyna meňzäp duran bu sary çypar kempir ak ýuwha ýüzüni towlap betgelşik güldi-de, başyny atdy. Mundan başga-da ýüzläp adamy keniz, çory, aşpez, garawul diýip, täze gelin öz ýurdundan alyp gelipdi. Hyzmatkärleriň biri ýörite şa aýalynyň tylla saçyny daramak üçin getirilipdi, ýene biri onuň naşyja dyrnaklaryny bejerip boýamalydy. Bu zatlaram hiç-le welin,

ýöne şu mahal Guzy teginiň ahwalaty asla öwerlik däl-di-ow. Ýaňky "göwsümden sordurybersem, sordurybersem" diýýän gelin indi eýjejik elleriniň aýasy bilen mämelerini sypalap otyrды. Ýeri, ol biziň ýurdumyzda şeýdilýär" diýägeden, emmesini ýakasyndan çykaryp hödürläýse nädersiň? Şunuň ýaly mojuk zat göwnüne gelende, şazada kemerinden ildirilgi hanjaryny şakyrdadyp zöwwe ýerinden galdy-da, ätmer-sätmer aýak urup çykdy gidiberdi. Köşkden çykmanka, baş weziriň iberen adamsy onuň az-kem eglenmegini sorady. Onýança-da parasatly goja weziriň özi gelip, oňa töwella-tagsyr etdi:

– Şu günki oguz iliniň göz-guwanjy, geljekde bat umydy Sizsiňiz, görkana goçagym! Meniň maslahatymy alyň-da, giňräk geçirimliräk boláýyň! Aý, bir zenandyr-da. Zenanyň bolsa aklyly gysga, saçy uzyn diýleni, kyblaýy älemiň göwni hoş ~ şolam bize bolýan bolýa. Goý, garry gurt akja berräni gabyrt-guburt çeýnäbersin, çeýnäbersin! Şol zenan ot-ýalyn bolup çabranda-da, bize näme zyýan edip biler? Öňde bir çirkeýiň Hindistan piline toýnak salşy ýaly bolar. Beýik oguz döwleti sarsman durka, maýda zatlara pisint etmezler. Ýurduň kuwwaty hem seniň gylyjyň zoruna bagly. Sen öz tümeniň bilen tomusky türgenleşige gitseň, şondan gowusy bolmaz. Onsoň bu ýerde ýene bir ýagdaý hem bar. Seniň nägiledigiňi eşidenler terse ýorarlar. "Ýigid-ä öz ejesiniň ornuny gabanýar-ow" diýerler. Bu gep saňa abraý getirmez.

Guzy tegin özüniň ýürekden hormatlaýany garry weziriň maslahatyna kaýyl boldy. Şazada özüniň on müň atlydan ybarat bolan bir tümen goşunyny türgenleşik ýörişine alyp gitmegi müwessa bildi. Goşun Seýhundan, Jeýhundan ötüp, Garagum deştinden aşyp, bir aý ýol sökensoň, Nusaý galasyny "zabt edip almalydy". Hakykatda bolsa, çapyşyp almaly zat ýokdy. Nusaý oguzlaryň öz mülküdi. Ýörişiň maksady tosun ýatan esgerleriň gol-aýagynyň gurşugyny ýazmakdy, semrän atlaryň endamynyň ýagyny ýukaltmakdy.

Şazada ýörişe ugrajak bolup durka, ony täz eneligi köşge çagyrtды. Egni sowutly, başy tuwulgaly, bili gylyçly ~ ýer sarsdyryp bardy bärden. Birtopar köşk adamlaryny daşyna üýşürip oturan şa aýaly Guzy teginiň salamyny aldy-da, oňa

teýene bilen ýüzlendi:

– "Tegin" diýlip ady söýgi bilen tutulýan hoşsurat ýigidiň ýüzünde gar burjulap, buz doňup dursa, bu geň görülmezmi? Kyblaýy älem Nerbugra han her öwran maña mährini eçilende, men siziň syratly keşbiňizi gözümiň öňüne getirýärim. Oguzlaryň patyşasy ýigit çaglary edil size meñzeş bolandyr diýip höweslenýärim. Siz dogran eneňiziň ornuny tutup oturan hem sizi jandan gowy görýän zenanyň huzuryna begenip-guwanyp, gülüp-oýnap gelmeli ahyry. Gelibem, meniň elimden, boýnumdan, ýüzümden, gözümden öpmeli, öpmeli! Biziň ýurdumyzda şeýdilýär... – Bizde bolsa muña suwjuklyk diýilýär! – diýdi-de, Guzy tegin gaharly suňşurdy. – Suwjuklyk, kelpezlik oguzlara ýaraşmaz! Onsoňam... – Şu ýerde şazadanyň sesi sandyrap eşidildi. – Hawa, onsoňam oguzlaryň aýgyr atlary bilen esrik erkekleri-de enesine süýkenýän däldir! Şuny hiç wagt ýadyňyzdan çykarmaň hem dagy-duwara gaýtalap aýtmaň!

Guzy tegin gahardan ýaña saňnyldap, gara gözlerinden uçgun saçyp durdy. Ol ýaňky aýdany bilenem oňman: "Siz meniň dogran enemiň adyny tutujy bolmaň! Mähripur hatynyň ornuna hiç bir zenan mynasyp bolup bilmez!" diýjegem boldy. Emma mähribanynyň mukaddes adyny orta atmagy ualyp bilmedi.

Edil tersleşäýmeli dartgynly ýagdaý döredi duruberdi. Emma Altynsaç hatyn dartgyny ýumşatmak üçin, jak-jak gülen boldy-da, kabulhanada oturanlara ýüzlendi:

– Görýäňizmi meniň oguz oglumyň dyzmaçdan gaharjaňdygyny! Men şu wagt oňa: "Bar goşun çekip git-de, Rumustany, Pereňistany, Hindi-Hebeşi, Çynma-Çyny ~ bütin dünýäni dyza çökerip gel!" diýsem, aýdanyndanam beter edip geler. Emma bütin dünýäni tabyn etmegiň geregi barmy? Onsuzam dünýäniň gylla ýarysy oguzlaryň ygtyýarynda. Bu ymgyr döwletiň bir başynda gök ýumrulyk ~ ýer hopsa-da, beýleki başynda eşidilenogam diýýärler. Şu ymgyr ölkäni bir merkezden, bir paýtagtdan edara etmek uçursyz hupbatly iş. Biz kyblaýy-älem Nerbugra jany agyr azapdan dyndarmak üçin, onuň doganlaryny, doganoglanlaryny, welaýat häkimlerini, ynha görşüňiz ýaly, paýtagta çagyryp getirdik: Ärbugra han, Zorbugra han, Şirbugra han, Nurbugra han, Çagrybugra han, Dogrybugra han hem beýleki asylzada

hanlar...

Ady tutulan zer donly epeý-epeý pyýadalar ör aýaga galyp, mähnet telpekli başlaryny egip, şa aýalyňa tagzym etdiler. Altynsaç hatyn olara tarap goluny aýlap, "oturyň" diýip yşarat etdi-de, aýdyp başlan zadyny has aýdyňlaşdyrdy:

– Mundan bu ýana ýurdy dolandyrmagyň agyr keşgini kyblaýy-älemiň egninden düşürüp, oňa dynç bermek zerur. Goý, ol durmuşyň eşredini görüp uzak ýaşasyn! Häzir Çynma-Çyn tebipleri ony ýigdeltmegiň aladasy bilen gümra. Ženşen içirýärler, serçäniň beýnisini iýdirýärler, başga-da gizlin emleri edýärler. Esasan bolsa, ol hiç bir zadyň gamyny iýmeli däl. Wagtyny şadyýanlykda, keýpi-sapada, awda-şikärde geçirmeli. Lukmanlar ony ýigrimi baş ýaşa getirmegi wada berýär. Şonda ol menden dört ýaş uly bolýar. Erkek adam üçin ylaýjagyň-da. Oguzlar gödegräk adam diýsem, goý, Guzy tegin gaty görmesin. Elbetde, edermenlik, batyrlyk gowy zat. Ýöne, parahat durmuşda birek-birege mylaýym, hoşamaý, ýagşylykly bolmaly. Ine, şu günden başlap, men kyblaýy-älemiň doganlaryny, doganoglanlaryny, garyndaşlaryny öz ýakynlarym diýip zyýapata çagyrdym. Mertebeli serdarlar: Ärbugra han, Zorbugra han, Şirbugra han, Nurbugra han, Çagrybugra han, Dogrybugra han hem-de beýik Oguz begiň beýleki öwlatlary! Meniň size bolan hormat-sylagymyň çägi ýokdur! Siz menden kän ýagşylyklara garaşyberiş, garaşyberiş!

Begenen begler ýene-de orunlaryndan turup, göwrelerini kynlyk bilen epip tagzym etdiler. Guzy tegin bolsa, ýognas agalarynyň tersine, buýsanç bilen döşüni gaýşardyp, başyny dim-dik tutdy. Şa aýalynyň bulam-delem gürrüňleri onuň göwnünde betgümanlyk oýarýardy. Bu gepleriň aňyrsynda nähilidir bir hyýanat gizlenip ýatan ýalydy. Şazadanyň gahar-gazapdan hyňzap durşuny gören baş wezir, oňa basalyk bermek üçin, howlugyp ýanyna geldi. Emma ýetişmedi. Guzy tegin gylyjyny haýbat bilen şowurdadyp syrды-da, ýalpyldadyp hol öňe uzatdy.

– Meniň şu aýdýanymy eşidip oturanlar hergiz ýadyndan çykarmasyn! Eşitmediklere-de habar berilsin! Kimde-kim oguzlaryň gadyndan gelýän döp-dessurlaryna kast etmäge hyýallansa, ine, şu şemşiriň gyl ýalaýan gyrpak ýalawynyň

öñünde jogap bermeli bolar!

Şazada ýalaw gylyjyny gaýdyp gynyna-da salman, ony golunda ýalpyldadyp, aýgytly ädim urup, kabulhanadan çykyp gitdi. Tebipleriň elinde ýigdelme bejergisini geçýän patyşanyň üstüne baráýjagam bir boldy: "Muny näjüre edäýdiň, atam?! Heý, bütin oguz milletiniň ykbalyny gaýrydin gelmişek bir heleýe ynanmak bolarmy?!" diýip. Emma atasy oňa: "Öz tapyp getireniň-dä! Indikiň näme?!" diýse, Şazada oňa berere jogap hem tapjak däldi. Şuny bilibem, öz tümeniniň bolýan leşgerhanasyna sürdi, häziriň özünde uzak ýola ýorişe ugralýandygyny mälim etdi.

* * *

(dowamy bar)...

Sapargeldi Annasähet INER OGLY. Taryhy proza